

1. КОПИТО

У селищі діда звали Копито — за брунатно-тютюнового кольору мозоль на п'ястуках правиці, на місці чотирьох пальців, які по-дурному відірвало йому в шахті сталевим ланцюгом скреблового конвеєра.

Позаочі звали, у вічі усміхалися й так на-розтяг шанобливо:

— Доброго здоров'ячка, Петро Лексеїчу!

Пам'ятаю, як дід почовгом, моряцькою ходою йшов до ліжка. З-під його провислого пружинного черева, із запилюженої прохолоди я бачив, як невідвратно насувалися його важкі черевики, з чорними шкіряними носачами, покресленими дряпинами та рубцями. Кожен його крок втискав мене у дальній кут темного підліжковища. Я шкодував, що мені вже минуло шість років. Був би я лишався малим та непомітним, певно, зміг би затиснутися у вузьку щпару поміж дошками й провалитися в підпілля. У щпару ледь протискався лише мій мізинок.

Дід зупинявся біля самого ліжка. У просвіті з'являлося його кощаве коліно в асфальтово-сірій штанині. Я вбирився спиною у вапновану стінку.

В рипучу дерев'яну підлогу спиралася дідова жи-
лава безпала п'ясть, схожа на свиняче копито.

Баба Аня звала діда суворо — Петро, коли серди-
лася на нього. І стискала побілілі вуста в нитку так
міцно, що повітря не просотатися, і роздимала ніз-
дрі, і повітря з шумом виривалося з них.

— Петро! Де ти здобув вино? Кажі. Петро!

Вином баба Аня звала будь-який алкоголь. Само-
гон, закатаний в трилітрову банку, горілку «казьон-
ку» з корком, схожим на сталеву кепку, сидр у зеле-
ній пляшці — все вино. Тоді я думав, що вона так
казала через дідів винуватий вигляд, з яким він
бочком, обережним поступцем входив до хати, ко-
ли здобував десь самогон чи горілку.

Не пам'ятаю, щоб він купляв пляшчину, втім, мо-
же, я не був достатньо спостережливим. Здавалося,
він саме здобував вино, спритністю і знаннями, як
бувалі мандрівники здобувають питну воду в диких
джунглях.

— Петро! В тебе ж судини. Лікар заборонив, — со-
ромила баба Аня й тягнулася до діда, як крива виш-
нева гілка під подувом вітру тонкими пальцями тя-
гнулася до кухонного вікна.

— Не займай, — коротко відповідав дід Петро
й відводив руку з пляшкою за спину, а іншу, безпа-
лу, виставляв перед собою. Очі його спершу снови-
гали сюди-туди під насупленими бровами, наче він
пильнував мишу, що метушилася по кутах кімна-
ти. Потім він повільно здіймав погляд на бабу Аню,
й зіниці його чорніли й виблискували антрацит-
ним вугіллям. Баба Аня не витримувала вугільного

блиску — виходила з хати, грюкнувши дверима.
І незабаром вже чулося, як на літній кухні вона
гримотіла пательнями, наче збирала й розбирала
кулемет.

Дід затискав пляшку під пахвою, ставив перед
собою дерев'яний табурет, сідав на рипливе ліж-
ко й слухав, як набирає силу кухонна канонада, ди-
вився на стіну й наливався люттям, як під гарячим
літнім сонцем наливаються венозним соком вишні.
І гилив щосили скаліченою рукою по табурету.

Кр-рак!

Від удару копита табурет розвалювався — підги-
налися ніжки, виверталися дерев'яні суглоби, розса-
джувалися дошки сідалця, і розчавлений табурет ва-
лився до ніг діда Петра, жалюгідний і безпорадний.

Кр-рак!

Будинок здригався, немов від жаху й відризи.
І буфет тремтів щокими скляних дверцят, хвилю-
ючись за власну долю.

Я в сусідній кімнаті зіщулювався, зібгавшись жуж-
мом, і рачкував фарбованою підлогою під ліжко-
полуторку з провислим пружинним дном. Я втис-
кався черевом у прохолодні дошки підлоги, обереж-
но вдихав порошне повітря, тихенько, намагаючись
не шуміти, видихав його й не відводив очей від діда.
Крізь проріз дверей, призавішений бязевими фі-
ранками, мені видно було його згорблену постать,
нахилену над рештками табурета.

Я заплющував очі.

Я рахував кроликів, що перестрибували табурет.
Рахувати було просто.

Край двору попід сірим парканом дід побудував довгий двоповерховий кролятник, пропахлий сіном та сечею дерев'яний будиночок з рипучими ґратчастими дверцятами, населений метушливими вухастими мешканцями. Кролики жили по двоє, певно, щоб їм завжди було з ким поговорити щиро-відверто й не треба було перегукуватися з сусідами крізь стінку.

Капловух і Плямка, Зуб і Червоне Око, Кульгай і Кривуля, Хрусь і Степанівна. І Білка, велика самотня кролиця, молочно-біла й сумна.

Щоранку з гарячого дека на печі я крав кілька сухарів, твердих і шерехатих, наче пемза, й біг до кролятника. Я відмикав дверцята тісної комірки й поспіхом, у злодійкуватій метушні, згодовував сухарі Білці. Перегодовувати кролів сухарями дід забороняв — казав, що м'ясо від хлібу псується.

Загалом кроликів було близько двохсот штук. Вони їли, плодилися, пускалися в біга, висадивши кілька дошок задньої стінки кролятника, норилися на пустищі за сміттєвою купою, поверталися в тюремний затишок, захміліли й охляли від вільного життя, знову плодилися і знову тікали, і аж так постійно мігрували, що навіть приблизної кількості мешканців двоповерхового гуртожитку довго ніхто не знав. Але одного разу ми спромоглися перерахувати всіх і встановити точну кількість дідових кролів.

Посеред літа стався спалах кролячого грипу. Вірус вдирався в кожен кролятник шахтарського селища й за день-два вбивав усіх його мешканців — кролики спершу занепадали духом, потім заглиблювалися в себе, лягали спати й більше не прокидалися. Із задублених тіл похмурі хазяї здирали хутрянні шкурки, а тушки складали в яму на пустирі узбіч футболь-

ного поля, поливали гасом та спалювали. Повітря в селищі просякло солодкавим димом із присмаком смаженого м'яса. Від хати до хати вірус разом з димом від спалених тушок спускався вулицею Залізничною, наближаючись до нашого двора.

Дід Петро чекати не став. Він розбудив мене рано вранці, коли сонце біля підніжжя терикона тільки примірялося, як би то йому зручніше сп'ястися на вершечок іржаво-коричневої гори. Бабі Ані годувати мене дід заборонив.

— Бодай би не знудило, — пояснив він і потягнув мене до кролятника. Баба Аня йшла слідом, двома руками несла перед собою величезний алюмінієвий таз. Дід лівою рукою відчинив дверцята найближчої кролячої кімнатки, тою ж рукою спритно вхопив за вуха першого-ліпшого кролика й витяг його на світло.

— Ноги йому тримай, — гарикнув на мене дід і поклав кролика на високу лавицю, незграбно збиту зі скалкуватих дошок. — Ну ж бо, сміливіше, не бійся.

Я вхопив обома руками кролика за задні лапи. І дід, майже без замаху, вдарив його копитом своєї правиці точно в ніс. Від несподіванки я випустив ноги, кролик смикнувся всім тілом, з його носа цівкою приснула кров і краплини її, ясно-червоної й неречно яскравої, заляпали дідові штани.

— Трясьця тобі! — вилаявся дід. — Міцніше тримай.

Він перехопив обм'якле кроляче тільце за ноги й простягнув бабі Ані. Та довгим ножом у два удари пробила в ногах кролика по дірці й пропхала в них короткий патичок, по центру перехоплений

мотузяною петлею. Мотузку баба Аня закріпила на поперечці, шматку водогінної труби, заклиненому між двох вирослих близько вишень. Тіло кролика сторч головою гойдалося під поперечкою. Під кролячу голову баба Аня підставила великий таз, в який одразу задріботіла кров, наполегливо й тихо стукаючи по алюмінієвому денцю. В кілька рухів баба розпорола кролику живіт, і клубок кишок, вологих і теплих, шубовснув у таз.

— Що закляк! — гримнув на мене дід, викладаючи на високу лавицю наступну жертву. — Ноги тримай.

І без замаху вдарив своїм копитом кролика точно в ніс.

Капловух і Плямка, Зуб і Червоне Око, Кульгай і Кривуля, Хрусь і Степанівна. І Білка, з журливим поглядом розкосих очей. Я кожного з них тримав за ноги.

Таз переповнився кролячими кишками, під власною вагою вони ворушилися, наче клубочилися сонні черви, й повільно розповзалися в різні боки. Одурилі від спеки і крові мухи важко злітали від липучих бурих калюжок і пхалися в очі та вуха.

— Не совайся! Тримай ноги!

До другої половини дня в діда Петра втомилася рука, й з одного удару копита кролика вбити не виходило. Дід драгувався і сварився, не добираючи слів. Баба Аня розтопила піч, і спекотний день став пекельно розжареним.

Прибігла тітка Катя, в чорній сукні і з білими руками, вона нагадувала сороку, така ж метушлива й тріскотливо-балакуча.

— Валеру мого не дочекалися. Він допоміг би, якщо б дочекалися, — від воріт гукала вона і йшла

вистрибом, дивилася на нас, пташиним робом нахилиючи голову то на один бік, то на інший.

Дід Петро похмуро зиркнув на тітку Катю з-під кошлатих брів, наче тикнув її копитом у живіт. Тітка Катя від його погляду закашляла, замовкла, зі зляканим поспіхом проскочила повз бочком і шмигнула в двері літньої кухні.

Тітка Таня, велика й прямокутна, як мапа світу на стіні літньої кухні, у двір впливала повільно, наче хмара. Дядько Вітя, Вітька-Вітьок, визирнув з-за її огрядної спини, промайнула його овально-плеската голова, схожа на черепашку річкової мідії-перлівниці. І весь Вітьок був якийсь притиснутий, приплескуватий, наче тітка Таня весь час зберігала його у нижній шухляді комода, під важкими оксамитовими фотоальбомами, й витягала звідти, лише коли кудись виходила з хати.

Вітя мовчав і дивився, як вміють мовчати й дивитися малі собачки-безхатки, шкірою вловлюючи кожну зміну людського настрою, нюхом відчуваючи добро і зло. Вітя мовчав настільки багато, що напочатках я навіть сумнівався, чи він взагалі вміє говорити.

— Воно ж ніби й понятно, — ото й усі слова, що зазвичай видобував з себе Вітьок, при тому, від несподіваної вільності чи від переляку, втискав свою овально-плескату голову в сутулі плечі.

Тітка Таня припливом, нестримним і дужим, що заповнює собою весь довколишній простір, йшла від хвіртки до літньої кухні, мимохідь, не стримуючи свого руху вперед, намацувала Вітька рукою в себе за спиною, хапала за шкіряку й жбурляла його в бік діда Петра, як жбурляють дрібняки в кепку вуличного